

УДК 159.955.1:316.343-054.5]:[351.862.4:342.78](477.52/.6)

DOI: 10.12958/1817-3764-2024-2-53-61

Курило Віталій Семенович,

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, перший проректор
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна.
donluga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2471-3358>

Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор,
ректор
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна.
karaman.olena.lnu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

Степаненко Вікторія Іванівна,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна.
stepanenko.viktoriiia@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5793-3069>

МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ НА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ¹

Постановка проблеми. Інформаційні впливи можуть спричиняти дестабілізаційні процеси в інформаційному просторі. Найнебезпечнішими з них є такі, що посягають на суверенність, конституційний лад держави, права і свободи людини і громадянина. Ефективність впливу інформаційної агресії на масову та індивідуальну свідомість насамперед визначається умінням використовувати інформацію, яка має складну когнітивно-аксіологічну природу та провокує до пошуку нових тактик, прийомів і стратегій здійснення інформаційного впливу (Пілат, 2013). На сьогодні рф як держава-агресор активно

використовує інструменти масового, щоденного поширення фейкової інформації щодо ходу воєнних дій, пропагує свої викривлені цінності, маніпулює громадською думкою, забороняє українські канали на тимчасово окупованих територіях, здійснює психологічний та моральний тиск на населення на тимчасово непідконтрольних територіях. Інформаційна агресія проти України з боку рф характеризується використанням нових способів впливу на технічні і віртуальні системи, активізацією процесів застосування і поширення інформаційної зброї, широким використанням ресурсів і механізмів інформаційного впливу для поширення ідеології тероризму, нагнітання міжнародної і соціальної напруженості, впливу на геополітичну обстановку (Скочиляс-Павлів, 2023).

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

Розуміння механізмів впливу інформаційної агресії, яка постає загрозою національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, є одним зі способів забезпечення індивідуальної, групової і масової свідомості громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими науковими дослідженнями процесу управління масовою свідомістю і поведінкою, умов і основних психологічних механізмів цього процесу стали роботи В. Райха, Е. Фромма, в яких проаналізовано досвід німецького фашизму (нацизму) та містяться положення і висновки, що є актуальними і слугують орієнтиром для сучасних дослідників інформаційної агресії та її впливу на свідомість громадян (Пашина, 2020). Так, особливості інформаційної російської агресії проти України висвітлено у науковій праці А. Стичинської, яка звертає увагу на систематичну та цілеспрямовану дезінформацію, маніпуляцію і поширення пропаганди з метою зміни думок, впливу на українське суспільство, сприяння розділу та дестабілізації країни (Стичинська, 2024). Х. Максим проаналізовано сутнісні ознаки інформаційної агресії, яка є релевантною теперішній українській ситуації (Максим, 2023). G. Akrap, I. Mandić, I. Rosanda Žigo розкрито проблему російської агресії проти України та можливості використання інтелекту у боротьбі з нею, зокрема вміння об'єктивно й достовірно сприймати реальну ситуацію, захищаючи власні інформаційні ресурси, приймати якісні та своєчасні рішення (Akrap, Mandić, & Rosanda Žigo, 2023). В. Гурковським здійснено аналіз механізмів використання країною-агресоркою неурядових організацій у межах заходів і сценаріїв інформаційних війн проти України; розглянуто особливості використання рф інформаційних ресурсів для формування негативного міжнародного іміджу нашої держави (Гурковський, 2016).

Ю. Юринець, І. Сопілко, Л. Белкіним висвітлено особливості протистояння населення України інформаційно-психологічному впливу російської агресії, який може викликати зрушення в цінностях, життєвих

орієнтирах, позиціях, світогляді особистості (Юринець, Сопілко & Белкін, 2020). О. Панченко визначено масштаби деструктивної діяльності та узагальнено механізми поширення російської пропаганди і дезінформації (Панченко, 2021). Н. Пашиною проаналізовано психологічні механізми формування масової свідомості, розглянуто особливості управління нею, досліджено роль установок і стереотипів у цьому процесі (Пашина, 2020). R. Grieve, L. Panebianco здійснили дослідження рис емоційної маніпуляції, соціальних навичок, агресії та когнітивних викривлень (Grieve & Panebianco, 2013). А. Худолієм визначено механізми мовної маніпуляції суспільною думкою українців, зміст фейків, меседжів і наративів, спрямованих проти України упродовж 2014–2022 рр. (Худолій, 2022).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В контексті аналізу зазначених та інших наукових праць спостерігаємо, що використання рф механізмів деструктивного впливу як елементу інформаційної агресії актуалізувало питання пошуку ефективних шляхів протидії поширенню наративів російської пропаганди та маніпулюванню свідомістю громадян. Однак для того, щоб визначити такі шляхи, потрібно вивчати і розуміти механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян, які постійно вдосконалюються та видозмінюються, що підкреслює потребу і вагомість відповідних наукових розвідок, зокрема в контексті соціально-психологічного виміру безпеки громадян.

Мета статті – визначити механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян з огляду на соціально-психологічні характеристики і складники такого впливу.

Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

Виклад основного матеріалу. З позиції військово-прикладного підходу інформаційну агресію розглядають як комплексне

застосування сил та засобів інформаційної і збройної боротьби, де інформаційний складник постає як необхідний компонент в організації і проведенні військових операцій (Гула, Передерій, Вітринська, 2020, с. 37).

Для інформаційної агресії як форми інформаційного протиборства характерними є такі ознаки:

- обмежене і локальне за своїми масштабами застосування сили;
- контрольоване і дозоване завдання шкоди;
- вилучення найнебезпечніших видів засобів інформаційного впливу, що не дає можливості визначити розміри шкоди;
- природна релаксація ефекту від агресивного інформаційного впливу після припинення активності джерела агресії (Пілат, 2013).

Серед поглядів українських науковців слід також виокремити позицію, згідно з якою інформаційна агресія на сучасному етапі розглядається як така, що має несильовий й опосередкований характер, не підпорядковується фізичним закономірностям, є нелінійною (непропорційна залежність причини і наслідку), характеризується можливістю максимальної дальності і швидкості поширення інформації, глобальністю інформаційної дії, непомітністю впливу, фокусуванням на певному об'єкті, селективністю, уразливістю, розмитістю у часі і просторі (Максим, 2023).

Під механізмами впливу розуміють певні соціально-психологічні явища, що виникають у процесі взаємодії людей один з одним і середовищем та впливають на характер сприйняття ними інформації, мислення, активності і спрямованості діяльності (Соболева, 2018).

У дослідженні О. Чорній механізми розкрито з позиції їх впливу на свідомість громадян і визначено як когнітивні, емоційні і соціальні процеси, що «використовуються для формування та зміни потреб, мотивів, установок і моделей мислення окремих осіб або груп» (Чорній, 2023, с. 181).

Сутність механізму інформаційно-психологічного впливу полягає в тому, що основним

чинником, який визначає орієнтири в поведінці людини, її ставлення до певної ситуації і мотиви прийняття певного рішення, є система сформованих протягом життя цінностей та інтересів, де основну роль відіграє інформаційне середовище, в яке людина занурена. Під впливом змісту інформаційних потоків у неї формується її образ мислення, світогляд, система цінностей та інтересів, які беруть участь під час аналізу поточної інформації вже у вигляді своєрідного морально-семантичного фільтра (Жарков, Дзюба, Замаруєва, 2008).

Отже, в основу механізму інформаційно-психологічного впливу покладена маніпуляція свідомістю мас та внесення у свідомість цілеспрямованої дезінформації (Вержиковська, Кихтюк, 2019). Також існує протилежна думка, автори якої підкреслюють, що, навпаки, «механізми впливу на психіку людини та її свідомість лежать в основі технологій маніпулювання свідомістю, однак ці механізми відповідають маніпулюванню тільки в тому випадку, якщо воно майстерно приводить до прихованого збудження в людини намірів, якими вона до цього не володіла» (Сугестивні технології маніпулятивного впливу, 2011, с. 42).

Серед механізмів деструктивного інформаційно-психологічного впливу виокремлюють механізми й ефекти соціальної перцепції, механізми і феномени сприйняття, пам'яті, уваги тощо (Анісімович-Шевчук, 2022), які можуть змінювати когнітивну, емоційну, особистісну сфери, поведінку людей. До них відносять ідентифікацію, наслідування, навіювання, стереотипізацію, психічні автоматизми, зараження, емпатію, переконання, психоаналітичний метод, еріксонівський гіпноз, нейролінгвістичне програмування, лінгвістичне маніпулювання, соціально-психологічні установки, стереотипи, механізм «ореолу», шоу, технологію «25-го кадру» та ін. Загалом ставлення наукової спільноти і практиків до зазначених механізмів і методів неоднозначне та коливається від переконання в їхній дієвості до запевнення в їхній малоефективності. Також є думка, що ефективність застосування відповідних механізмів і методів залежить від певних обставин,

рівня, характеру і технологій їх використання (Рябчик, 2018).

Розглянемо механізми впливу на громадську думку за Дж. Брайсом:

– конструювання «множинності думки» за допомогою «фактів або оповідань»;

– висловлення більш упевненої думки про події, забезпечення його «очікуваними результатами»;

– відкидання під час дебатів та дискусій непотрібних аргументів на користь одного незмінного рішення;

– впровадження факту або оцінки події у вигляді «схильності людей до «одностайності», тобто переконання, що це в інтересах пересічних громадян.

З урахуванням зазначених механізмів цілеспрямований вплив на громадську думку передбачає, з одного боку, інформаційно-психологічний вплив за всіма можливими каналами, а з іншого – ретельне вивчення громадської думки (Хорошко, Хохлачова, 2016).

Застосування механізмів деструктивного інформаційно-психологічного впливу в умовах інформаційної агресії дозволяє програмувати дії і поведінку, маніпулювати свідомістю та дезінформувати громадян, схиливши їх до прийняття потрібного рішення та потрібної поведінки (Анісімович-Шевчук, 2022).

Маніпулятивний вплив інформаційної агресії характеризують такі складники:

– втрата важливої для супротивника інформації, формування у людини викривленого уявлення про явища чи об'єкти через відсутність вичерпної інформації;

– поширення негативної інформації, застосування механізмів її «відмивання» (втаємничення авторства джерела інформації; надання інформації більшої значущості; таємну передачу інформаційному органу, максимальне тиражування інформації з посиленням на певні джерела);

– прямий вплив на психіку та керування поведінкою людини (маніпуляція свідомістю, шантаж, погрози, підкуп та ін.) (Максим, 2023).

У процесі маніпулювання свідомістю використовується механізм впливу, спрямований

на зниження критичності мислення, який включає такі компоненти, як:

– емоційний вплив (інформація, яка викликає сильні емоції, – обурення, здивування, страх тощо);

– обґрунтування або навіювання загрози;

– завуальована подача «виходу» (триматися «своїх»; не допускати проукраїнських настроїв; громити ворога, поки не пізно) (Посмітна, 2023).

Отже, цілеспрямований маніпулятивний вплив інформаційної агресії активізується на тлі ірраціональних чинників комунікації, що сприяє активізації агресивності громадян в інформаційно-комунікативному просторі, поглибленню суперечностей між ними, а також конкретними представниками українського суспільства на противагу раціональній потребі консолідації зусиль суспільства загалом в умовах сучасних викликів (Максим, 2023).

Сугестивному впливу найбільш піддається аудиторія, яка прагне розв'язати певні проблеми. Основними характеристиками людей, які сприяють сугестивному впливу на них, є:

1. Пошук і фіксація інформації, яка пропонує порятунок від проблеми.

2. Віра в існування перешкод, які обмежують спроможність людини реалізовувати плани.

3. Відчуття залученості до певної ситуації та вибору способу дій щодо її вирішення (Сугестивні технології маніпулятивного впливу, 2011).

Механізм впливу на людину найбільш дієвих маніпулятивних засобів заснований на врахуванні її психічних особливостей (Ямчук Блищак, 2015). О. Чорній серед механізмів психологічного впливу, які постають як посередники у процесах формування чи зміни потреб, мотивів, настанов, способу мислення людини тощо, визначає:

– взаємність (за принципом «давати і брати»);

– використання когнітивних упереджень і стереотипів (формування сприйняття певних подій);

– використання і залучення емоцій;

– використання авторитету;

– фреймінг (подача або оформлення інформації таким чином, щоб викликати у її споживача відповідну, заздалегідь сплановану реакцію);

– наративізацію (використання розповіді, наративів для формування поглядів, переконань і поведінки) (Чорній, 2023).

Спираючись на працю О. Мазунової, А. Худолієм описується механізм роботи пропаганди і маніпуляції:

– апелювання до емоцій і особистих переконань аудиторії;

– умисне замовчування об'єктивних або таких, що суперечать заданій концепції фактів, акцентуація уваги лише на необхідній частині інформації та приховування іншої;

– інформаційне перевантаження, трансляція безперервного потоку новин, основна частина якого містить абстрактні міркування;

– комбінування правди і брехні;

– розміщення інформації у вдалий момент (коли вона найбільш очікувана);

– провокація бурхливої реакції аудиторії (представлення сенсаційного смислового навантаження змісту повідомлення) (Худолій, 2022).

У контексті досліджуваної проблеми слід також звернути увагу на механізми інформаційного насильства: інформаційний тиск; спотворення інформації; приховування інформації; незаконне отримання інформації. Інформаційне насильство здатне викликати постійний і глибокий емоційний стрес, пов'язаний з невідповідністю родової інформації, що зберігається у підсвідомості людини на генетичному рівні, та нав'язуваної ззовні через свідомість поточної інформації (Худолій, 2022; Чалапко, 2021).

Висновки. Отже, відповідно до сучасних уявлень про інформаційну агресію, з одного

боку, її розглядають як форму інформаційного протистояння, комплексне застосування сил та засобів інформаційної і збройної боротьби, яке характеризується обмеженістю і локальністю, контрольованим і дозованим завданням шкоди, неможливістю визначити її розміри. З іншого боку, серед рис інформаційної агресії зазначають несиловий й опосередкований характер, можливість максимальної дальності і швидкості поширення інформації, глобальність, розмитість у просторі і часі.

Механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян, з огляду на їх соціально-психологічні характеристики і складники, розглянуто як когнітивні, емоційні і соціальні процеси, що впливають на характер сприйняття інформації окремими особами або групами, їх мислення, активність, спрямованість діяльності, використовуються для формування і зміни мотивів, установок, поведінки і потреб. До них належать механізми й ефекти соціальної перцепції, механізми і феномени сприйняття, пам'яті, уваги, впливу на громадську думку, маніпулювання свідомістю, інформаційного насильства та ін.

Наведені у дослідженні механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян не є вичерпними і розглянуті авторами публікації як ілюстративні приклади, що відображають лише частку наявного розмаїття засобів, інструментів і методів інформаційного впливу, які потребують реалізації відповідних механізмів, постійно розвиваються, вдосконалюються та оновлюються. Подальші дослідження вбачаємо у визначенні особливостей впливу інформаційної агресії на різні категорії населення в контексті проблеми протидії маніпулюванню свідомістю та формування критичного мислення як чинника безпеки громадян.

Література

1. Анісімович-Шевчук О. З. Сучасні інформаційно-психологічні впливи в системі міжнародних відносин у контексті російсько-української війни 2014–2022 років. *Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. Р. 99–119. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-262-3-6>

2. Вержиковська Х., Крихтюк О. Особливості інформаційно-психологічного впливу на особистість. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (13 трав. 2019 р.) / за заг. ред. Я. О. Гошовського, О. В. Лазорко,

А. В. Кульчицької, Т. В. Федотової. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2019. С. 32–35. URL: <https://www.inforum.in.ua/docs/201905121105429.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).

3. Гула Р. В., Передерій І. Г., Вітринська О. В. Типологія сучасних інформаційних воєн: провідні підходи до трактування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221160>

4. Гурковський В. Механізми використання дезінформації в умовах російської гібридної агресії. *Освіта регіону*. 2016. № 4. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1393> (дата звернення: 22.05.2024).

5. Жарков Я. М., Дзюба М. Т., Замаруєва І. В. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 274 с.

6. Максим Х. Феномен інформаційної агресії в умовах повномасштабної війни росії проти України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 2(38). С. 72–78. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2023.38.072>

7. Панченко О. А. Інституційне забезпечення процесів протидії російській інформаційній експансії та пропаганді в сучасному світі. *Інформація і право*. 2021. № 3(38). С. 28–34. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3\(38\).243797](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3(38).243797)

8. Пашина Н. П. Технології управління масовою свідомістю : навчальний посібник до курсу «Політична психологія» (для студ. спец. «Політологія»). Маріуполь : Вид-во Маріупольського державного університету, 2020. 64 с.

9. Пілат М. Інформаційні впливи та інформаційні війни: сутність понять та їхній взаємозв'язок в інформаційну епоху. *Вісник Львівського університету. Серія: «Міжнародні відносини»*. 2013. Вип. 32. С. 185–190.

10. Посмітна В. В. Особливості сучасної антиукраїнської маніпулятивної пропаганди в текстах і заголовках російських інформаційних повідомлень. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 511–536. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-23>

11. Рябчик А. В. Методи психологічного впливу в рекламі. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.92>

12. Сковчильяс-Павлів О. В. Сучасні загрози інформаційній безпеці України в умовах правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 263–266. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/65>

13. Соболева С. М. Механізми соціально-психологічного впливу на екологічну свідомість студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 2. Т. 1. С. 160–165.

14. Стичинська А. Б. Інформаційна агресія Російської Федерації: виклики та подолання. *Політичне життя*. 2024. № 1. С. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.1.16>

15. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навчальний посібник / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ : ЗАТ «ВПОЛ», 2011. 248 с.

16. Хорошко В., Хохлачова Ю. Інформаційна війна. ЗМІ як інструмент інформаційного впливу на суспільство. Частина 1. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2016. Т. 22. Вип. 3. С. 283–288. DOI: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.22.11104>

17. Худолій А. О. Інформаційна війна 2014–2022 рр. : монографія. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 208 с.

18. Чалапко В. В. Інформаційне насильство як онтологічне підґрунтя глобального протистояння. *Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс* : монографія. / за ред. В. А. Кротюка. Харків : ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.

19. Чорній О. В. Психологічні механізми впливу на масову свідомість. *Габітус*. 2023. Вип. 50. С. 181–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.50.33>

20. Юринєць Ю. Л., Сопілко І. М., Белкін Л. М. Дослідження проблем інформаційної безпеки України на засадах міждисциплінарного підходу: соціологія, психологія, право. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 300–307. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/77>

21. Ямчук Т. Ю., Блицак Є. В. Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації особистості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Гуманітарні і суспільні науки*. 2015. № 18(13). С. 147–154.

22. Akrap G., Mandić I., Rosanda Žigo I. Information Supremacy, Strategic Intelligence, and Russian Aggression against Ukraine in 2022. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*. 2023. № 36(4). С. 1254–1277. DOI: <https://doi.org/10.1080/08850607.2022.2117577>

23. Grieve R., Panebianco L. Assessing the role of aggression, empathy, and self-serving cognitive distortions in trait emotional manipulation. *Australian Journal of Psychology*. 2013. № 65(2), С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1742-9536.2012.00059.x>

References

1. Anisimovych-Shevchuk, O. Z. (2022). Suchasni informatsiino-psykholohichni vplyvy v systemi mizhnarodnykh vidnosyn u konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny 2014–2022 rokiv [Modern informational and psychological influences in the system of international relations in the context of the Russian-Ukrainian war of 2014–2022]. In *Humanistic expertise as a strategy for developing the future culture*. (pp. 99–119). Riga, Latvia: «Baltija Publishing». DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-262-3-6> [in Ukrainian].
2. Verzhikovska, K., & Krykhtiuk, O. (2019). Osoblyvosti informatsiino-psykholohichnoho vplyvu na osobystist [Peculiarities of informational and psychological influence on personality]. *Osobystist i suspilstvo: metodolohiia ta praktyka suchasnoi psykholohii – Personality and Society: Methodology and Practice of Modern Psychology*. (pp. 32–35). Lutsk: PP Ivaniuk V. P. Retrieved from: <https://www.inforum.in.ua/docs/201905121105429.pdf> [in Ukrainian].
3. Hula, R. V., Perederii, I. H., & Vitrynska, O. V. (2020). Typolohiia suchasnykh informatsiinykh voien: providni pidkhody do traktuvannia [Typology of modern information wars: leading approaches to interpretation]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library science. Document science. Informatics*, 2, 35–42. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2020.221160> [in Ukrainian].
4. Hurkovskiy, V. (2016). Mekhanizmy vykorystannia dezinformatsii v umovakh rosiiskoi hibrydnoi ahresii [Mechanisms of using disinformation in conditions of Russian hybrid aggression]. *Osvita rehionu – Education of the region*, 4. Retrieved from <https://social-science.uu.edu.ua/article/1393> [in Ukrainian].
5. Zharkov, Y. M., Dziuba, M. T., & Zamaruieva, I. V. (2008). Informatsiina bezpeka osobystosti, suspilstva, derzhavy [Information security of the individual, society, state]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichniy tsentr “Kyivskiy universytet” [in Ukrainian].
6. Maksym, K. (2023). Fenomen informatsiinoi ahresii v umovakh povnomashtabnoi viiny rosii proty Ukrainy [The phenomenon of informational aggression in the conditions of a full-scale war between Russia and Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Seriya: “Iurydychni nauky” – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 2(38), 72–78. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2023.38.072> [in Ukrainian].
7. Panchenko, O. A. (2021). Instytutsiine zabezpechennia protsesiv protydii rosiiskii informatsiinii ekspansii ta propahandi v suchasnomu sviti [Institutional support for the processes of counteraction to Russian information expansion and propaganda in the modern world]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 3 (38), 28–34. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3\(38\).243797](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3(38).243797) [in Ukrainian].
8. Pashyna, N. P. (2020). Tekhnolohii upravlinnia masovoio svidomistiu [Technologies of mass consciousness management]. Mariupol: Vyd-vo Mariupolskoho derzhavnoho universytetu [in Ukrainian].
9. Pilat, M. (2013). Informatsiini vplyvy ta informatsiini viiny: sutnist poniat ta yikhonii vzaiemoviazok v informatsiinu epokhu [Information influences and information wars: the essence of concepts and their relationship in the information age]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny – Lviv University Bulletin. Series of International Relations*, 32, 185–190 [in Ukrainian].
10. Posmitna, V. V. (2023). Osoblyvosti suchasnoi antyukrainskoi manipulyativnoi propahandy v tekstakh i zaholovkakh rosiiskyykh informatsiinykh povidomlen [Peculiarities of modern anti-Ukrainian manipulative propaganda in the texts and headlines of Russian information messages]. In *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts*. (pp. 511–536). Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-23> [in Ukrainian].
11. Riabchyk, A. V. (2018). Metody psykholohichnoho vplyvu v reklamii [Methods of psychological influence in advertising]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.92> [in Ukrainian].
12. Skochylias-Pavliv, O. V. (2023). Suchasni zahrozy informatsiinii bezpetsi Ukrainy v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Modern threats to the information security of Ukraine in the conditions of the legal regime of martial law]. *Iurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 9, 263–266. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/65> [in Ukrainian].
13. Sobolieva, S. M. (2018). Mekhanizmy sotsialno-psykholohichnoho vplyvu na ekolohichnu svidomist studentiv [Mechanisms of socio-psychological influence on students’ environmental consciousness]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Psychological Sciences*, 2(1), 160–165 [in Ukrainian].

14. Stychynska, A. B. (2024). Informatsiina ahresiiia Rosiiskoi Federatsii: vyklyky ta podolannia [Information aggression of the Russian Federation: challenges and overcoming]. *Politychne zhyttia – Political life*, 1, 108–112. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.1.16> [in Ukrainian].
15. Suhestywni tekhnolohii manipulyatywnoho vplyvu [Suggestive technologies of manipulative influence]. (2011). Ed. Y. D. Skulysha. Kyiv: ZAT “VIPOL” [in Ukrainian].
16. Khoroshko, V., & Khokhlachova, Y. (2016). Informatsiina viina. ZMI yak instrument informatsiinoho vplyvu na suspilstvo. Chastyna 1 [Information war. Mass media as a tool of information influence on society. Part 1]. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 22(3), 283–288. DOI: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.22.11104> [in Ukrainian].
17. Khudolii, A. O. (2022). Informatsiina viina 2014–2022 rr. [Information war 2014–2022]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnogo universytetu “Ostrozka akademiia” [in Ukrainian].
18. Chalapko, V. V. (2021). Informatsiine nasylstvo yak ontolohichne pidgruntia hlobalnogo protyborstva. Viiny informatsiinoi epokhy [Informational violence as the ontological basis of global conflict. The wars of the information age]. Kharkiv: FOP Fedorko M. Yu. [in Ukrainian].
19. Chornii, O. V. (2023). Psykholohichni mekhanizmy vplyvu na masovu svidomist [Psychological mechanisms of influence on mass consciousness]. *Habitus*, 50, 181–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.50.33> [in Ukrainian].
20. Yurynets, Y. L., Sopilko, I. M., & Bielkin, L. M. (2020). Doslidzhennia problem informatsiinoi bezpeky Ukrainy na zasadakh mizhdystsyplinarnoho pidkhodu: sotsiolohiia, psykholohiia, pravo [Study of information security problems of Ukraine based on an interdisciplinary approach: sociology, psychology, law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 7, 300–307. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/77> [in Ukrainian].
21. Yamchuk, T. Y., & Blyshchak, Y. V. (2015). Vplyv zasobiv masovoi informatsii na protses sotsializatsii osobystosti [The influence of mass media on the process of socialization of the individual]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Humanitarni i suspilni nauky – Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Humanities and social sciences*, 18(13), 147–154 [in Ukrainian].
22. Akrap, G., Mandić, I., & Rosanda Žigo, I. (2023). Information Supremacy, Strategic Intelligence, and Russian Aggression against Ukraine in 2022. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 36 (4), 1254–1277. DOI: <https://doi.org/10.1080/08850607.2022.2117577>
23. Grieve, R., & Panebianco, L. (2013). Assessing the role of aggression, empathy, and self-serving cognitive distortions in trait emotional manipulation. *Australian Journal of Psychology*, 65 (2), 79–88. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1742-9536.2012.00059.x>

Курило В. С., Караман О. Л., Степаненко В. І. Механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян: соціально-психологічний аспект

У статті визначено механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян з урахуванням соціально-психологічних характеристик і складників такого впливу. Відповідні механізми представлено як когнітивні, емоційні і соціальні процеси, що впливають на характер сприйняття інформації окремими особами або групами, їх мислення, активність, спрямованість діяльності, використовуються для формування і зміни мотивів, установок, поведінки і потреб. До них належать механізми й ефекти соціальної перцепції, механізми і феномени сприйняття, пам’яті, уваги, впливу на громадську думку, маніпулювання свідомістю, інформаційного насильства. Звернено увагу, що механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян постійно вдосконалюються та видозмінюються. Наголошено, що застосування механізмів деструктивного інформаційно-психологічного впливу в умовах інформаційної агресії дозволяє програмувати дії і поведінку, маніпулювати свідомістю та дезінформувати громадян, схилиючи їх до прийняття потрібного рішення та потрібної поведінки. Розуміння механізмів впливу інформаційної агресії, яка постає загрозою національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, є одним зі способів забезпечення індивідуальної, групової і масової свідомості громадян. Окреслено перспективи подальших розвідок, які полягають у визначенні особливостей впливу інформаційної агресії на різні категорії населення в контексті проблеми протидії маніпулюванню свідомістю та формування критичного мислення як чинника безпеки громадян.

Ключові слова: інформаційна агресія, критичне мислення, маніпулятивний вплив, механізм впливу, свідомість громадян.

Kurylo V. S., Karaman O. L., Stepanenko V. I. Mechanisms of information aggression influence on citizens' consciousness: social and psychological aspects

The article defines the mechanisms of information aggression influence on citizens' consciousness, taking into account the social and psychological characteristics and components of such influence. The relevant mechanisms are presented as cognitive, emotional and social processes that affect the nature of information perception by individuals or groups, their thinking, activity, direction of activity, are used to form and change motives, attitudes, behaviour and needs. These include mechanisms and effects of social perception, mechanisms and phenomena of perception, memory, attention, influence on public opinion, manipulation of consciousness and informational violence. Attention is drawn to the fact that the mechanisms of information aggression influence on citizens' consciousness are constantly being improved and modified. It is emphasized that the use of mechanisms of destructive informational and psychological influence in conditions of information aggression allows to program actions and behaviour, manipulate consciousness and misinform citizens, predisposing them to make the right decision and behaviour. Understanding the mechanisms of information aggression influence, which poses a threat to the national interests and national security of Ukraine in the information sphere, is one of the ways to ensure individual, group and mass consciousness of citizens. Prospects for further research are outlined, which consist in determining the specifics of information aggression influence on different population groups in the context of the problem of countering the consciousness' manipulation and the formation of critical thinking as a security factor of citizens.

Key words: information aggression, critical thinking, manipulative influence, influence mechanism, citizens' consciousness.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2024 р.
Прийнято до друку 27.09.2024 р.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

